

Recenzja pracy doktorskiej pani mgr Julii Mikockiej pod tytułem „*Architektura mieszkalna w Ptolemais od I wieku p.n.e. do V wieku n.e.*” przygotowanej pod kierunkiem pana prof. dr hab. Piotra Dyczka na Uniwersytecie Warszawskim na Wydziale Archeologii, w Ośrodku Badań nad antykiem Europy południowo-wschodniej w 2023 roku

Omawiana tu praca doktorska składa się z Wstępu, następnie pięciu obszernych rozdziałów, Zakończenia, Spisu Ilustracji, Ilustracji, Wykazu Skrótów, obszernej Bibliografii (ponad 500 pozycji) oraz Podsumowania w języku angielskim (Summary). Łącznie cała dysertacja liczy 345 stron. We Wstępie Autorka należycie wyjaśniła cel badawczy pracy, zastosowane metody, a także przedstawiła strukturę pracy oraz wyraziła podziękowania.

W rozdziale pierwszym przedstawiono miasto, którego architekturze mieszkalnej poświęcono pracę. Tu ukazano fundamentalne informacje dotyczące dziejów miejscowości, jej lokalizacji, warunków geograficznych oraz zamieszkującej ją ludności. Bez tego rozdziału praca była by ułomna, a tak lektura tekstu staje się przystępniejsza, także dla mniej zorientowanych czytelników. Co ważne, już tu nawiązano do powiązań z całym regionem ówczesnej Cyrenaiki, szlaków komunikacyjnych tak morskich, jak i lądowych, roślinności, upraw (w tym sylfionu), wód, których obfitość pozwalała na rozkwit miasta i rolnictwa, a późniejszy brak przyczyniał się do upadku. Wpływ na architekturę wywierało nasłonecznienie, dominujące kierunki wiatrów, a także lokalne złoża kamienia budowlanego. W ten oto sposób Ptolemais ukazano na tle regionu Cyrenaiki, a przy okazji w nawiązaniu do odleglejszych terenów, z którymi miasto miało zaskakująco silne powiązania polityczne, gospodarcze i kulturowe, co jak zostanie wykazane w wyniku przeprowadzonej w dalszej części analizy materiałów przekładało się na architekturę, obyczajowość, a nawet gusta mieszkańców. W rozdziale drugim Autorka przeanalizowała źródła pisane dotyczące badanego miasta. Były to zarówno źródła antyczne, jak i późniejsze, napisane

M. Ż

przez nowożytnych podróżników. W dalszej części rozdziału omówiono najnowsze publikacje dotyczące się omawianego zespołu. Szczęśliwie dla Doktorantki, wcześniej relacje szeregu podróżników, z różnych krajów, w różnych językach i to w ich dawnych wersjach, przeanalizowała prof. M. Rekowska, co autorce znacznie ułatwiło zadanie. Rozdział trzeci jest szczegółowym omówieniem metod badawczych jakie zastosowano w wieloaspektowym poznaniu architektury mieszkalnej Ptolemais. Tu na uwagę zasługuje posługiwanie się nie tylko tradycyjnymi metodami analitycznymi, lecz także nowoczesnymi, związanymi z szerokim kontekstem źródłowym (jak space syntax). Dzięki temu autorka trafnie przeanalizowała i pokazała sposoby użytkowania przestrzeni, przemieszczania się ludzi w domach, dostępność pomieszczeń. W dalszej części tego rozdziału omówiono metody pracy archeologów w Ptolemais, a na następnie Polskiej Misji Archeologicznej tamże, w tym badania wykopaliskowe oraz nieinwazyjne. Rozdział czwarty, tu szczególnie ważny, jest omówieniem architektury mieszkalnej. Ukazano tu genezę, etapy rozwoju domów mieszkalnych oraz schyłek architektury mieszkalnej w badanym mieście. Przeanalizowano tu szereg reprezentatywnych typów budowli mieszkalnych jak pałac, wille, czy choćby insule. Następnie przedstawiono wyniki badań nieinwazyjnych. Szczególnie interesujący jest kolejny, piąty rozdział, gdzie przedstawiono architekturę mieszkalną Ptolemais na szerokim tle porównawczym. Autorka przeanalizowała wybrane zabytki z pozostałych miast antycznej Cyrenajki jak Kyrene i Apollonia, następnie z Trypolitani (Leptis Magna, Sabratha, Zliten, Taguira), z Grecji (Olint), Krety (Knossos, Eleutherna), Egiptu (Aleksandria Kom el-Dikka, Marina el-Alemein), Maroka (Volubilis), Tunezji (Kartagina), Azji Mniejszej (Afrodyzja, Perge, Halikarnas, Sardis, Xanthos, Efez), Cypru (Nea Paphos), Włoch (Ostia) oraz Hiszpanii (Valladolid). Tu mieszane uczucia recenzenta wywołuje zestawianie antycznej Cyrenajki z nowożytnymi jednostkami administracyjnymi. Może i dziś używa się tej nazwy jako regionu Libii. Recenzentowi brak na ten temat wiedzy. Może więc lepiej brzmi Italia w miejsce Włoch i t.p.? Znakomitą wartością pracy jest ukazanie związków architektury mieszkalnej Ptolemais z tym, co podówczas budowano w Egipcie, Syrii czy choćby później w Imperium Rzymskim. W Zakończeniu Autorka trafnie podsumowała

wyniki. Materiał ilustracyjny jest obfity (169 rycin), czytelny, dobrej jakości i w pełni wystarcza czytelnikowi do zobrazowania przedstawianych informacji. Korzystanie z materiału ilustracyjnego jest nieco utrudnione, gdyż odnośniki w tekście kierują często do całości tego, co dotyczy danej budowli łącznie (kilka planów i fotografii razem). Nie zawsze w tekście znajdziemy odnośniki do konkretnej ilustracji ukazującej opisywany detal czy plan. Innym drobnym mankamentem pracy jest nieprecyzyjne odsyłanie w przypisach do źródeł pisanych jak Xenofont, Witruwiusz czy Pliniusz Starszy (s. 21, przypisy 20-22). Warto podać księgi, wersy. Język pracy jest fachowy, poprawny, zrozumiały. Nie każdy tekst naukowy czyta się z taką przyjemnością z uwagi na komunikatywny, elegancki język. W całej pracy zauważa się zaledwie kilka literówek czy nieco dziwnych sformułowań („w dziedzińcu” czy „niewielka zamożność właścicieli” (s. 137)). Może wymaga wyjaśnienia określenie „ badania nieinwazyjne zostały poprzedzone badaniami wykopaliskowymi”. Zazwyczaj jest odwrotnie. Może warto podkreślić, że wejście polskich archeologów z nowoczesną aparaturą stworzyło niespotykane tam wcześniej możliwości badawcze na przyszłość. Przebadanie ogromnego arealu pozwala stawiać nowe pytania także dotyczące tego, co wciąż jest ukryte pod warstwami gruzu. Bibliografię chyba można skrócić podając wszystkie tomy danego dzieła łącznie, a nie rozbijając dzieł na tomy. To chyba zbyt ciężkie.

Recenzent pragnie w tym miejscu podkreślić szereg ogromnych zalet tej pracy. Po pierwsze przedwczesna i nieoczekiwana śmierć pana prof. Tomasza Mikockiego spowodowała, iż materiały i dokumentacja z jego dziesięcioletnich (?) badań wykopaliskowych w Ptolemais stały się dokumentacją do której nie każdy miał chęć oraz odwagę zaglądnąć i próbować je przepracować. Niestety po śmierci badaczy nieopublikowane materiały zazwyczaj kończą w archiwach i magazynach i nie są ani analizowane, ani przepracowywane, a wyniki nie są udostępniane. Dzięki wysiłkom doktorantki tu tak się nie stało. Nie mogła ani zapytać Pana Profesora, ani przedyskutować z Nim żadnych spraw, a zapewne było wiele pytań, problemów badawczych. Co gorsza, obecna sytuacja polityczna w Libii uniemożliwia jakiegokolwiek prace weryfikacyjne w terenie czy w magazynach muzealnych. Nośniki elektroniczne się starzeją, a dokumentacja

H. J.

papierowa niszczeje. Mi no tych oczywistych trudności doktorantka poradziła sobie z różnorodnymi problemami, przeanalizowała dawną dokumentację i na jej podstawie stworzyła pełny obraz zjawisk związanych z architekturą mieszkalną Ptolemais, ukazując kolejne etapy zmian zabudowy, analizy funkcjonalne budynków i ich części. To nie jest nudny opis murków, a wieloaspektowa analiza budowli, co więcej - próba określenia jak one funkcjonowały i ewoluowały. Zmieniało się miasto, od hellenistycznego po późnorzymskie, zmieniały się i domy w nim, a także gusta, mody na wystrój oraz potrzeby mieszkańców. Zdarzały się trzęsienia ziemi, najazdy, rabunki, zmieniali się władcy, przybywali nowi mieszkańcy, a te zdarzenia skutkowały przebudowami, ewolucją stylu życia, co widać na przykład po zaniku reprezentacyjnych sal. Widzimy jak mieszkali bogate elity, a jak biedacy, a także czyje domy były sobie współczesne. Autorka stworzyła bardzo spójny i przekonujący obraz zjawisk, przy czym pokazała badane miasto na tle wielu innych, z którymi, jak zauważyła, miało różnorodne związki. Tu przydaje się wspomniana część wprowadzająca, w której znajdujemy informacje czy o państwie Ptolomeuszy, czy o związkach z Grecją, także z Cyprzem oraz o Rzymianach i późniejszych zdarzeniach. **Miasto to żywy organizm i Autorce udało się to ukazać. Zmiany zachodziły tak w całym zespole urbanistycznym, jak i w poszczególnych domach, co zostało tu przedstawione. Ewolucja została trafnie powiązana z konkretnymi wydarzeniami, które dotyczyły miasta i jego mieszkańców. Dla recenzenta jest ogromną radością uznanie, iż ciężka praca zespołu badaczy pod kierunkiem śp. Prof. Tomasza Mikockiego nie została zmarnowana przedwczesną, śmiercią kierownika zespołu, choć mogło się tak wydarzyć. Dzięki wysiłkowi doktorantki, a także i jej promotora, dokumentacja została tak przepracowana, iż otrzymaliśmy spójną, wartościową dysertację która wyświetla nam dokładny obraz badanego problemu jakim jest architektura mieszkalna Ptolemais oraz dynamika zmian jakie tam zachodziły. Na uwagę zasługuje też skromność Doktorantki, która całkowicie pomija milczeniem nieprzypadkową zbieżność nazwisk ze zmarłym Panem Profesorem Tomaszem Mikockim, który tworzył dokumentację, a którą ona przeanalizowała. Pani magister sama pracuje na swoje nazwisko (i w**

odróżnieniu od wielu aktorów i celebrytów) przy całym szacunku do wcześniejszych badaczy, sumiennym cytowaniu dokumentacji i literatury, sama wypracowała nową jakość w dziedzinie archeologii, a przy okazji spowodowała, iż noszone przez Nią nazwisko ma swoją jakość jako Jej nazwisko, a nie tylko jej Rodziców.

Po przeczytaniu całej dysertacji recenzent z całą przyjemnością i satysfakcją stwierdza, że doktorantka, pani mgr Julia Mikocka napisała znakomitą pracę doktorską. Jest to nowa jakość w dziedzinie badań nad ukazanym tu zagadnieniem. Przyjęte tu metody pracy naukowej, analizy zabytków pozwoliły uzyskać nowatorskie wyniki. Warto pomyśleć o publikacji książkowej tej dysertacji, gdyż może ona zainteresować badaczy w różnych krajach, w tym Libii, Grecji, w Egipcie, na Cyprze oraz badaczy świata śródziemnomorskiego na różnych uczelniach.

Dorobek naukowy pani mgr spełnia wymogi stawiane doktorantom ubiegającym się o stopień doktora w dziedzinie archeologii. Druk książki na podstawie ocenianej tu dysertacji dla autorki będzie znakomitym debiutem w szerokim już świecie naukowym.

Recenzent z całym przekonaniem uznaje, że dysertacja pani magister Julii Mikockiej „Architektura mieszkalna w Ptolemais od I wieku p.n.e. do V wieku n.e.” w pełni spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim i wnioskuje o dopuszczenie pani magister Julii Mikockiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Mateusz Żmudziński

